

Elizejske poljane na Nanosu

Odkritje v starem dnevniku

Rafael Terpin

Bil je petek. V kratkih hlačah, lažjih gojzarjih in z manjšim nahrbtnikom na ramah sem četrť čez eno stopil na avtobus. Iz Idrije do Logatca. V Dolenjem Logatcu sem prestopil na ljubljanskega proti Gorici. Do Razdrtega je bil potem mir.

Klanec na nanoško Plešo je bil tak kot zmeraj, hud in vroč. Že iz gozda proti prvim skalam so me spremljale vse drugačne rože kot na Idrijskem. Ogledevanju ni bilo ne konca ne kraja. Vsa moja pozornost je veljala njim.

Šlo je gladko. Na vrh sem stopil okrog pete ure popoldne. Koča, v kateri sem nameraval prenočiti, je bila zaprta. V petek pač na Nanosu niso imeli sobote. Kaj zdaj? Potegnil sem proti Abramcu. Bilo je enajstega julija 1986, trate so na vso moč cvetele in dišale!

V prostranstvih skalnatih pašnikov sem nenehno občudoval izredno bogastvo rož in trav. Poznal sem kojniško peruniko, ki smo ji takrat enotno pravili sibirski. Bila je prav taka kot ona na Kojci, za Kojnik sem zvedel kasneje. Kričavo rdeči meček mi je bil znan, ilirska perunika seveda tudi. Netresk. Za drobcene bele lilije sem pozneje pogruntal, da se jim reče kosmuljek.

Ko sem se spuščal preko zadnjih dehtečih trat proti cesti, sem prav povsod videval visoke zelene stolpiče, bogato plodeče, spodaj obdane z visokimi,

ozkimi, suličastimi listi. Vsaj poldrugi meter so bile nekatere rastline visoke. Kaj bi to neki bilo, me je greblo. No, po tisti prašni cesti sem dokaj hitro pripešačil do Abrama ali Ježa. Kakšnega hudega turizma pri njih takrat še ni bilo. Oštarija je živela, to pa. Obljubili so mi, da bom smel prespati na njihovem senu. Kar odleglo mi je.

Srečanje

A glej, od nekod je prineslo drobno krhko gospo s cekarjem in dvema kratkima plohoma pod pazduho. S štrikom prevezani deščici je razstavila po mizi na senčnem dvorišču. Potem je začela nabrane rastline vlagati med časopisne pole, da bi jih nekaj pozneje sprešala med deščicama. Aha, mi je kapnilo, gospa bo botaničarka, ki po

prihajala do njihove domačije, kjer so zanj vedno imeli prenočišče in hrano. Sprehajala se je po Nanosu in neznansko uživala v njegovih "Elizejskih poljanah".¹ Z mano je bilo pa tako. Z Marto sva v tistih letih že imela pridelana oba žvižgavca, najini pedagoški karieri sta se sukali, pač kamor jima je bilo usojeno. V prostih urah sem slikal, ob sobotah hodil v *govce*.² Jezevim sem se najbrž zdel precejšen *pikzigmar*.³ Name so skoraj pozabili. Tistega večera sem komaj dočakal nekaj večerje. Spal sem na senu, v ogromni šupi, ki je vsa trepetala od poletnega mrčesa. Gole noge sem zavil v pelerino in počasi me je zmanjkalo. Spodaj so vsa noč brcali konji. Naslednje jutro sem jo že zgodaj navižal proti Podkraju.

Gospa je očitno malce potegnila. Skozi strašno dolg gozd se mi je v jutranjih in dopoldanskih osojah hitro odmikala prijetna pot. Podkraj je bil gostoljuben kot zmeraj. Pri vaškem koritu sem se prvič tistega dne umil, v trgovini sem si kupil pijačo. Čez Strlice se je od povsod slišalo kosce in grabljice. Više me je zagrnila mokra megla, še više je začejalo na gosto rositi. Na Javorniku je bila kočja zaprta. Na pragu sem se torej sezul, snel nogavice, jih ožel in še tople nataknil nazaj na *brklje*.⁴ V Črnem Vrhu sem tiste sobote ulovil avtobus priti Idriji, ravno ko je odbilo tričetrt na dvanajst.

¹ Elizij je v grški mitologiji del podzemlja, kjer prebivajo ljubljenci bogov; Elizejske poljane (Champs-Élysées) je znana avenija v Parizu.

² Nepogozdeni, goli hribi, gore (po Pleteršniku).

³ Nepomembnež.

⁴ Noge.

Pismo

V kratkem me je dobilo njeno na roko napisano pismo, datirano 12. 7. 1986. Pri Abramcu na Nanosu sem imel opraviti s profesorico dr. Darinko Soban. V pismu je pisalo:

"Danes zjutraj sem odšla proti Vojkovi koči in sem takoj, ko sem stopila iz gozda nad Jezevo domačijo, videla, kaj ste imeli v mislih: rastlina z grozdi kroglastih semenskih glavice je zlati koren, *Asphodelus albus*, izrazito mediteranska lilijevka. *Asphodelus* je bil v antični Grčiji zelo upoštevana rastlina. Grški zdravnik Dioskorid je v prvem stoletju našega štetja pisal o zlatem korenu, da Grki mislijo, da raste na elizejskih poljanah – v nebesih grških bogov. Sadili so jih na grobove umrlih, tudi z vero, da se umrli lahko nahranijo s številnimi gomolji, ki jih ima rastlina v zemlji. Dioskoridova zeliščna knjiga (*Herbal*), *De materia medica*, se je prepisovala iz stoletja v stoletje. Do danes se je ohranil prepis iz 7. stoletja, ki je služil kot osnova farmakologije zdravnikom tja v 16. in 17. stoletje. Mattioli, o katerem sva se včeraj tudi pogovarjala, je svojemu herbalu dal naslov *Komentarji k Dioskoridovi De materia medica*." Kasneje sem sprevidel, da je bil ta zapis o zlatem korenu podan v zanjo zelo značilnem vzorcu. O ljubih rastlinah (najprej o kobulnicah) je vedno začela pripovedovati tako, da je navedla osnovne podatke, potem pa hitro prešla na zgodbo, povezano z zgodovino, predvsem z raziskovalci, zdravniki in botaniki. Poslušalec njenih zgodb je kaj hitro moral spoznati, da široko ukvarjanje z rastlinami ne spada le v znanost, ampak tudi v kulturo. To ji je bilo pomembno in po tej plati je bila močno podobna dr. Tonetu Wraberju.

1 Poljane Nanosa Foto: Anka Vončina

2 Zlati koren (*Asphodelus albus*)

Foto: Anka Vončina

Nanosu išče zanimive rastline in jih sproti preša. Stopil sem bliže. Takoj sva se razgovorila. Njej ni manjkalo človeško prirodne prijaznosti, jaz pa tudi nisem bil prehudo štorast. Seveda sem jo vprašal po imenu onih plodečih stolpičev tam nad nanoško cesto. Najbrž ji nisem znal najboljše razložiti, kaj sem popoldne videl.

"Jutri bom šla tja gori proti Pleši, gotovo bom srečala vašo rastlino in potem vam po pošti odgovorim," mi je obljubila. Dobro. Pri Jezevih je bila dobro zapisana, z njo so zelo lepo ravnali. Redno vsako poletje je s svojim avtomobilom

Ozadje

Pozneje sem se pozanimal in zvedel, da je dr. Darinka Soban del druge svetovne vojne preživela v idrijskih gozdovih. Kot študentka medicine je delala v partizanski bolnici Pavla. Z voditeljico zdravnic Pavlo sta celotno tajno ustanovo držali pokonci, v hudem in v še hujšem. Povezava z Idrijo v tistih burnih časih ni bila bogve kaj. Sobanova je slutila, da mesto več kot nekaj ur hoda stran ne more biti. Vež je bila bolj duhovna, kot je pozneje večkrat namignila. A za botanika Scopoliya je že takrat vedela.

Za eno njenih obletic sva ji s kustosom idrijskega muzeja iz Očkove bolnice v Bedrovi grapi prinesla košček gnilega ostrešja, edino, kar je v osoji pod silovito skalnato steno še ostalo. Vem pa, da je iz okolice Očkove bolnice kmalu po vojni prinesla drobno smrečico, vsadila jo je v svoj ljubljanski vrt in menda je zrastle v krepko drevo. Študirala in izobraževala se je vse življenje. Doma na Slovenskem ni imela obstanka in po vseh potovanjih ter daljših bivanjih v tujini je postala ena najboljših anesteziologinj. Bila je cenjena, a kot profesorica ostra. Študentje so se je bali, sem slišal. Zahtevala je pač, da se usposobijo. Z znanjem jezikov, posebno švedščine, je lahko vstopila v Linnéjev in pozneje v Scopolijev svet. Vmes je prijateljevala z ljubitelji rastlin, ki niso bili le botaniki, od sile prijazna je bila tudi s Pumparki iz Idrije (tj. botanična skupina pri Muzejskem društvu Idrija). Vodila nas je na ekskurzije, a včasih smo tudi mi njo kam zapeljali. Njene zgodbe o rastlinah niso imele ne konca ne kraja. Neskončno nas je navdihovalo, s koliko plati je znala opisati kakšno rastlino. Njeno osemdesetletnico smo praznovali na Sinjem vrhu nad Ajdovščino. Skupina

Muzejskega društva Idrija se je takrat peš podala s Cola čez Kovk, njo so na Sinji vrh seveda dostavili z avtomobilom. Na pravi vrh nad hišo smo jo le spravili, s težavo, a je šlo. Strašno rada je bila v naši družbi. Potepali smo se čez Planinsko polje, v Žejni dolini pri Hotedršici smo bili, čez Vojsko smo jo gnali – in seveda tudi na Nanos. Od najinega Abrama smo se skozi njej dobro poznane "Elizejske poljane" zavlekli preko doline skoraj do sv. Hieronima. Na Nanosu je bila še posebej v elementu. In kaj vse nam je s svojim tihim glasom napletla!

Hladnikovka se preseli v Idrijo

Nekoč, pred vsaj dvajsetimi leti, mi je telefonirala iz Ljubljane: "Pod večer pridem v Idrijo, prej ne morem. Hladnikovko vam prinesem. Za vaš vrt pred hišo. Pripravite kakšno svetilko in nekaj tople vode!" Kako se je izteklo? Preprosto. V trdi temi sva takrat na rob mojega vrta vsadila hladnikovko (rebrinčevolisto hladnikijo, *Hladnikia pastinacifolia*), slavni endemit s Čavna. Z njenega ljubljanskega vrta jo je preselila še k meni v Idrijo. Pri meni ji gre dobro. V njeno življenje se preveč ne vtikam – in to je menda največ, kar lahko storim zanjo. Po cvetenju in plodenju se rastlina namreč posuši, a zadaj že čaka podmladek. Skoraj vsak dan stopim mimo. Na smeh mi gre, če se spomnim onega davnega večera. Včasih ji rečem: "Nič čudnega, da se dobro držiš. Tistega večera sva te vendar zalila z *muorno* vodo!"⁵ Na stara leta se je dr. Sobanova že betežna in bolehnata zatekla v cerkniški dom za starejše. "Saj sem še kar, le včasih se mi utrže in ne najdem besede!" je opisovala svoje stanje.

⁵ Mlačna voda.

Leta 2008 smo jo v Idriji, žal prekasno, imenovali za častno občanko. Idrijski župan ji je izročil listino, predsednica Muzejskega društva Idrija ji je prinesla prekrasno orhidejo v loncu, jaz pa *pušelj* s Kovka nad Colom, nabran prejšnjega dne. Potem je gospa Darinka gostobesedno čebļajoč ves čas našega obiska pestovala dve rožici s Kovka; spominjam se, da sta bili to srhkodlakavi oman ali astra montana, po vojskarsko. Orhidejo smo odložili na polico. Proti koncu obiska je še povedala: "To je rožica, kot se šika, oman. S Kovka.

- 3** Dr. Darinka Soban (1921–2008), zdravnica, anesteziologinja, botaničarka, prevajalka Arhiv ABC Merkur Idrija
4 Divja vrtnica – šipek Foto: Anka Vončina

Ne one orhideje, ki še naše niso. Pravzaprav so vse cvetličarske orhideje drevesne vrste. Ste to vedeli? In nazadnje – saj še slovenskega imena nimajo!" Le nekaj dni po našem obisku se je dr. Darinka Soban (1921–2008) poslovila. Meni je pravzaprav lahko, hladnikovka v vrtu me bo vedno spominjala nanjo. Tudi njene knjige, prevedene iz švedščine, *Lepo Merab* Torgnyja Lindgrena ali *Poletno knjigo* Tove Janssonove, bo zmeraj dobro vzeti v roke, posebej kadar se bo vreme skisalo. Dejstvo, da je 1986. leta gospa Darinka pri Ježu prenočila v postelji, jaz pa na senu, sem pred dnevi odkril v svojem starem dnevniku. Spomin mi ne nese tako daleč. Dobro si je tu in tam kaj zapisati. Ja, bilo je najino prvo srečanje. Od celotnega izleta je bilo daleč najvrednejše prav to, da sem pri Ježu spoznal dr. Darinko Sobanovo. Hvala ti, Nanos! Hvala tudi tvojim "Elizejskim poljanam".